

Intensivering taal en rekenen

Deel A Beleidsplan taal en rekenen mbo
Een vierjarenplan voor periode 2010-2013

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
1 Kaders	4
1.1 Aanleiding	4
1.2 Nova College	4
1.3 Missie en Visie	5
1.4 Doorlopende leerlijnen Meijerink	6
1.5 Uitvoeringsplan taal en rekenen mbo	7
2 Taal- en rekenbeleid Nova College	9
2.1 Taal en rekenen in mbo drieslag	9
2.2 Functie en reikwijdte Nova Implementatieplan taal en rekenen	12
2.3 Concretisering Taal- en rekenbeleid Nova	12
3 De brede onderwijsvoorziening	13
3.1 Wat en waarom van de brede onderwijsvoorziening	13
3.2 Taken van de brede onderwijsvoorziening	13
4 Organisatie en bemensing van de brede onderwijsvoorziening	14
4.1 Organogram	14
4.2 Docenten en coaches taal en rekenen in de brede onderwijsvoorziening	14
4.3 Taal- en rekendocenten	15
4.4 Taal- en rekencoaches	15
4.5 Vakdocenten	16
4.6 Studieloopbaanbegeleider	16
5 Brede onderwijsvoorziening	17
5.1 Afbakening en verantwoordelijkheid brede onderwijsvoorziening	17
5.2 Taal en rekenen tijdens beroepsgericht onderwijs	18
5.3 Toetsing en examinering	18
6 Professionalisering	19
7 Verantwoording	20
7.1 Planning	20
7.2 Verantwoording	20
Bronvermelding	21

Voorwoord

Om goed te kunnen functioneren in de wereld waarin wij ons bevinden en waarin wij ons dagelijks bewegen, hebben we middelen nodig. Taal en rekenen vormen de instrumenten om met de wereld om te gaan. Het zijn basisvaardigheden die ook wel de instrumentele vaardigheden worden genoemd. Deze vaardigheden zijn belangrijk voor de ontwikkeling van mensen en dus ook voor onze cursisten.

Taal staat voor klanken en tekens, taal staat voor communicatie en denken maar taal kan ook een uiting zijn van creativiteit. Binnen het rekenonderwijs kunnen we een onderscheid aanbrengen in mechanistisch rekenonderwijs en realistisch rekenonderwijs. Ondanks het feit dat rekenen uitgedrukt wordt in getallen, formules en andere bewerkingen kunnen we, zeker voor wat betreft het realistisch rekenonderwijs, dit onderwijs niet loskoppelen van taalonderwijs. Het huidige rekenonderwijs is immers sterk proces- of oplossingsgericht .

Al vele jaren maakt de samenleving zich zorgen over het taal- en rekenniveau van de leerling. Diverse instellingen, waaronder het ministerie van OCW, hebben zich gebogen over de vraag hoe we het taal- en rekenonderwijs voor de onderwijskolom kunnen verbeteren. Dit heeft geleid tot het oprichten van een projectgroep Doorlopende leerlijnen taal en rekenen onder leiding van de heer H. Meijerink. De projectgroep heeft in opdracht van het ministerie van OCW voor het taal- en rekenonderwijs een rapport uitgebracht waarin de start- en eindniveaus van leerlingen vanaf het primair onderwijs tot en met het hoger beroepsonderwijs worden beschreven. De centrale gedachte hierachter is een doorgaande leerlijn te beschrijven voor de onderwijskolom.

Voor het mbo heeft dit geresulteerd in een notitie Uitvoeringsplan taal- en rekenen in het mbo. Aan de hand van deze notitie heeft het Nova College een beleidsplan Intensivering taal en rekenen opgesteld. In dit taal- en rekenbeleidsplan, deel A, zijn de Novakaders beschreven. In de kaders worden niet alleen de vakinhoudelijke aspecten beschreven, maar ook de personele aspecten en randvoorwaarden. Aan de hand van deze kaders is het implementatieplan, deel B, opgesteld. Samen geven zij een overzicht van de wijze waarop het Nova College gaat investeren in het taal- en rekenonderwijs.

Het mbo is de afgelopen jaren belast met het doorvoeren van onderwijsvernieuwingen. Gezien het feit dat er nog een majeure onderwijsvernieuwing, de invoering van competentiegericht leren, zich in de afrondingsfase bevindt, is het noodzakelijk dat het taal- en rekenonderwijs zoveel mogelijk aansluit bij deze vernieuwingen. Alle reden dus om er zorgvuldig mee om te gaan en er speciale aandacht voor te hebben.

Haarlem, 29 maart 2010
College van Bestuur

1 Kaders

1.1 Aanleiding

Het ministerie van OCW wil samen met de onderwijsinstellingen bereiken dat cursisten in de onderwijssectoren beter gaan presteren in de Nederlandse taal en rekenen¹. Een van de belangrijkste redenen hiervoor is dat voldoende beheersing van taal en rekenen essentieel is om het onderwijs te kunnen (blijven) volgen en om als burger te functioneren in de maatschappij. Het referentiekader voor doorlopende leerlijnen taal en rekenen² wordt als maatregel ingevoerd om zo wettelijk vastgelegd te hebben welke taal- en rekenvaardigheden onderwijsdeelnemers op bepaalde momenten van hun schoolloopbaan moeten beheersen.

Binnen het Nova College is ook geconstateerd dat het gemiddelde taal- en rekenniveau van de cursisten afneemt. Met de invoering van het competentiegericht leren is de behoefte om het taal- en rekenniveau van de cursisten te vergroten alleen nog maar versterkt. Competentiegericht leren vereist zelfstandigheid en stelt daarmee hoge eisen aan de taal- en rekenvaardigheid op beroepsmatig en maatschappelijk niveau. Voor het zelfstandig verzamelen van informatie is beheersing van leesstrategieën onontbeerlijk, het bijhouden van portfolio's en het schrijven van verslagen stelt hoge eisen aan de stelvaardigheden. Voor het uitvoeren van kerntaken en werkprocessen is in meerdere of mindere mate rekenen (of wiskunde) nodig om die goed uit te kunnen voeren.

Op het gebied van intensivering van het taal en rekenonderwijs is binnen het Nova College de projectgroep PaRT gestart. De projectgroep heeft de opdracht gekregen om vanuit een gemeenschappelijk kader te werken aan zowel de inhoudelijke kant van de invoering van het vernieuwde taal- en rekenonderwijs in een brede onderwijsvoorziening als de uitwerking van de gevolgen op het gebied van personeel, die de invoering met zich meebrengt.

Het beleidsplan (deel A) en het implementatieplan taal en rekenen in het mbo (deel B) sluiten aan op het Uitvoeringsplan taal en rekenen mbo van het ministerie van OCW en beschrijven hoe het taal- en rekenbeleid van het Nova College eruit ziet en hoe dit georganiseerd en geïmplementeerd wordt in haar organisatie vanaf cursusjaar 2010-2011.

1.2 Nova College

In het Strategisch beleidsplan 2008-2011 is terug te vinden dat het Nova College een moderne onderwijsinstelling is³. Zij biedt ruimte aan een ieder die zijn of haar talenten verder wil ontwikkelen. In een veilig klimaat krijgen de cursisten van professionals begeleiding in hun persoonlijke ontwikkeling. Kwaliteit en vakmanschap staan centraal in de opleiding. De medewerkers krijgen de kans te groeien in hun professionaliteit. Samen met collega's uit het bedrijfsleven lopen ze voorop in innovatie en begeleiding.

Het Nova College werkt samen met een groot aantal bedrijven en instellingen (zowel in de private als de publieke sector). Dat biedt de cursisten de mogelijkheid om zich goed voor te bereiden op hun toekomstige beroep. Het Nova College deelt kennis met het bedrijfsleven via nascholingstrajecten en kenniskringen. En het bedrijfsleven biedt cursisten en docenten deskundigheid uit de praktijk.

¹ Uit: Uitvoeringsplan taal en rekenen mbo, ministerie OCW

² Zie: Over de drempels met taal en rekenen, expertgroep Doorlopende Leerlijnen taal en rekenen

³ Zie: Strategisch beleidsplan 2008-2011, de koers van het Nova College

Al met al is het Nova College een dynamisch instituut waar cursisten zich thuis voelen en uitgedaagd worden. Maar het is ook een instituut dat structuur biedt en waar heldere regels gelden.

1.3 Missie en Visie

Missie: Taal en rekenen, de kern van onderwijs

Het Nova College ziet taal en rekenen als belangrijkste voorwaarden voor het beroepsonderwijs. Kennis hiervan is nodig om opgeleid te worden tot beroepsbeoefenaar. Ook zijn taal en rekenen de voornaamste voorspellers van school- en maatschappelijk succes en vereisen daarom de hoogste prioriteit en de grootste zorg. Zonder taal is onderwijs ondenkbaar, omdat onderwijs nu eenmaal in taal wordt gegeven.

Het Nova College erkent dat taal en rekenen essentieel zijn om het onderwijs goed te kunnen volgen, om lesboeken te begrijpen, om met docenten en medecursisten te communiceren. Daarnaast is een voldoende beheersing van taal- en rekenvaardigheden belangrijk om te kunnen functioneren als burger, en voor de doorstroming naar vervolgopleidingen, zowel tussen als binnen de onderwijssectoren⁴. Versterking van de taal- en rekencomponent binnen het onderwijs moet leiden tot verhoging van het leerrendement, het voorkomen van schooluitval en het verbeteren van de aansluiting op het vervolgonderwijs.

Visie: Werken aan taal en rekenen op alle niveaus en binnen alle disciplines

Met de invoering van het competentiegericht leren worden meer dan voorheen hoge eisen gesteld aan de taal- en rekenvaardigheden van cursisten, dit noopt - mede gezien het taal- en rekenniveau van veel Novacursisten - tot een krachtige aanpak, waarbij op alle niveaus en binnen alle disciplines in de organisatie aandacht besteed wordt aan taal en rekenen. Dit geldt niet alleen voor het onderwijs op school, maar ook voor de bpv.

Onderwijzen is altijd onderwijzen in taal⁵. Docenten moeten het Nederlands goed beheersen en beschikken over krachtige taalcompetenties.

Docenten geven hun onderwijs in taal. Daarnaast stimuleren zij de taalontwikkeling van hun cursisten, zij onderwijzen taal. Dit onderwijzen van taal veronderstelt dat docenten naast taalcompetenties, ook nog eens beschikken over taaldidactische kwaliteiten waarmee zij de taalcompetenties van hun cursisten versterken opdat die:

1. het in taal gegeven onderwijs kunnen volgen;
2. binnen de toekomstige beroepspraktijk kunnen functioneren;
3. kunnen functioneren als burger in de samenleving⁶.

⁴ Uit: Uitvoeringsplan taal en rekenen mbo

⁵ Bij de meeste opleidingen is Nederlands de instructietaal. Dat geldt niet voor de tweetalige opleiding bij de Unit Economie.

⁶ Uit: Leren, Loopbaan, Burgerschap, GPCB, 2007

Ook voor rekenen geldt dat in de verschillende kerntaken en werkprocessen van cursisten wordt verwacht dat zij in staat zijn rekenkundige bewerkingen te maken. Van docenten mag verwacht worden dat zij over rekencompetenties en rekendidactische kwaliteiten beschikken waarmee zij de rekencompetenties van cursisten kunnen helpen onderhouden en/of versterken opdat de cursist:

1. het gegeven rekenonderwijs kan volgen;
2. binnen de toekomstige beroepspraktijk kan functioneren;
3. als burger in de samenleving kan functioneren.

1.4 Doorlopende leerlijnen Meijerink

Het Referentiekader doorlopende leerlijnen taal en rekenen van Meijerink beschrijft voor het hele onderwijs (van de basisschool tot en met het hoger onderwijs) wat cursisten moeten kennen en kunnen als het gaat om Nederlandse taal en rekenen/wiskunde. Voor taal zijn er vijf niveaus beschreven en voor rekenen vier, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen een fundamenteel niveau (F) en een streefniveau (S). Niveau 2F is vastgesteld als maatschappelijke doelniveau voor alle Nederlanders van 16 jaar of ouder.

Afhankelijk van de eisen die in het kwalificatiedossier staan, dient een cursist aan het einde van zijn opleiding niveau 2F, 3F of 3S te beheersen voor taal en/of rekenen. Bij 2F gaat het hoofdzakelijk om het onderhouden van het maatschappelijke basisniveau voor cursisten van niveau 1, 2 en 3. Bij 3F gaat het om een verbreding/verdieping van een aantal onderdelen voor cursisten op niveau 4 en bij 3S gaat het vooral om doorstroom naar de technische opleidingen in het hbo of de pabo.

In bijlage 2 van de kamerbrief van 7 oktober 2009⁷ en het aanvullende rapport doorlopende leerlijnen wordt uitgelegd hoe de referentieniveaus binnen het mbo worden toegewezen:

- in lijn met het advies van de commissie Meijerink wordt het referentieniveau 2F, het algemeen maatschappelijk niveau, het perspectief voor cursisten in het mbo-1, mbo-2 en mbo-3 en het referentieniveau 3F is het perspectief voor mbo-4;
- om geen onnodige drempels op te werpen voor doorstroom van mbo-2 naar mbo-3 wordt voor mbo-3 het referentieniveau 2F vastgesteld. Voor mbo-3 cursisten die dit willen/kunnen, mogen scholen toewerken naar de beheersing van 3F. Dit niveau wordt echter niet wettelijk vastgelegd.

In de brief van de MBO Raad van 23 november 2009 aan de leden van de vaste Kamercommissie OCW geeft de MBO Raad aan de referentieniveaus 2F voor mbo-2 en 3F voor mbo-4 op langere termijn realistisch te vinden, wanneer 2F in het vmbo inderdaad gehaald wordt. Het referentieniveau 2F acht de MBO Raad ook acceptabel voor mbo-1 en mbo-3. Wel stelt de MBO Raad dat toewijzing van 2F aan mbo-1 alleen kan wanneer deze eis niet meetelt voor diplomering, temeer daar mbo-1 niet telt als startkwalificatie. Ook pleit de MBO Raad ervoor geen centrale examinering in te stellen voor de mbo-niveaus 1, 2 en 3.

⁷ Kamerbrief van 7 oktober 2009 over definitief referentiekader taal en rekenen; bijlage 2: toewijzing en invoering referentiekader (www.taalenrekenen.nl)

Figuur 1: Referentieniveaus mbo

	mbo-1	mbo-2	mbo-3	mbo-4
Nederlands	2F	2F	2F	3F/3S
Rekenen/wiskunde	2F	2F	2F	3F/3S

1.5 Uitvoeringsplan taal en rekenen mbo

Het ministerie van OCW kiest in het Uitvoeringsplan taal en rekenen mbo voor een sectoroverstijgende aanpak waarbij in alle onderwijssectoren op de lange termijn maar ook op de korte termijn resultaten worden geboekt. Het uitvoeringsplan heeft een stevige ambitie gericht op het verhogen van taal- en rekenvaardigheden van mbo-cursisten. Om die te realiseren hanteert het ministerie twee sturingsinstrumenten:

1. invoering van de referentieniveaus in het mbo op 1 augustus 2010;
2. centraal ontwikkelde examens voor taal en rekenen in het mbo voor niveau 4 vanaf 2013-2014;
3. centraal ontwikkelde examens voor taal en rekenen in het mbo voor niveau 2 en 3 vanaf 2014-2015⁸.

Uitgangspunt is dat de mbo's voor de in 2010 instromende cursisten van alle mbo-niveaus de referentieniveaus in acht nemen bij de inrichting van hun onderwijs en examinering.

Het invoerings- en examineringstraject van de referentieniveaus in het mbo ziet er als volgt uit:

Gedurende de looptijd van het uitvoeringsplan zijn de resultaten op de centraal ontwikkelde examens op basis van de referentieniveaus taal en rekenen nog niet bekend. Om toch duidelijke ijkpunten in te bouwen, verwacht het ministerie van OCW van mbo-instellingen dat zij:

- een taal- en rekenbeleid ontwikkelen dat:
  - gericht is op systematische verankering van effectieve en efficiënte programma's en activiteiten voor taal en rekenen;
  - effecten meet van de onderwijsinspanningen op taal- en rekenvaardigheden van cursisten;
  - er op stuur dat cursisten zo spoedig mogelijk worden toegerust voor de referentieniveaus voor taal en rekenen.
- een zorgvuldige voorbereiding plegen op de invoering van centrale examens door deelname aan proefexamens:
  - vanaf 2011-2012 met een substantieel aantal cursisten;
  - vanaf 2012-2013 met zoveel mogelijk cursisten.

Om het uitvoeringsplan te realiseren is de Regeling intensivering Nederlandse taal en rekenen mbo in het leven geroepen⁹. De regeling houdt in dat van 2010 tot 2013 jaarlijks een budget beschikbaar wordt gesteld voor de mbo-instellingen, dat specifiek bestemd is voor de intensivering van het taal- en rekenonderwijs. Voor het kalenderjaar 2010 is ruim € 58 miljoen beschikbaar. De bedragen voor 2011 tot en met 2013 worden voorafgaand aan het kalenderjaar bekend gemaakt. De aanvullende bekostiging wordt jaarlijks in vier termijnen betaald.

Het budget wordt verdeeld naar rato van het totale aantal ingeschreven voltijdse bol- en bbl-cursisten. Hierbij wordt geen weging toegepast voor cursisten die een bol- of bbl-opleiding volgen.

⁸ Het steunpunt Taal en Rekenen heeft in een cohortschema het invoeringstraject van de referentieniveaus in het mbo samengevat

⁹ Uit: Uitvoeringsplan taal en rekenen mbo: betekenis voor mbo-instellingen, steunpunt taal en rekenen mbo, 16 sept. 2009

Immers, de referentieniveaus zijn voor alle instellingen nieuw en het vergt voor alle cursisten (ongeacht of zij de bol- of bbl-leerweg volgen) inspanningen om deze referentieniveaus te behalen. Bij de verdeling zal extra rekening worden gehouden met cursisten die uit een armoedeprobleemcumulatiegebied komen. Instellingen die relatief veel cursisten uit een dergelijk gebied hebben, ontvangen naar verhouding meer. De herprioritering uit het participatiebudget zal er toe leiden dat een aantal roc's aanzienlijk minder geld van de gemeenten ontvangt, voor de uitvoering van de educatieactiviteiten. De reden hiervan is dat deze roc's momenteel relatief meer educatie verzorgen dan andere. Bovendien worden de middelen voor taal en rekenen ook beschikbaar gesteld aan vakinstellingen en aoc's, die geen educatie verzorgen. Voor de roc's die door deze maatregel meer dan 5% minder middelen ontvangen ten opzichte van hun educatiebudget 2008 wordt een driejarig overgangstraject opgenomen in de Regeling intensivering Nederlandse taal en rekenen mbo. Ook dit overgangstraject wordt gefinancierd uit het totaal beschikbare budget voor taal en rekenen.

Voor het Nova College geldt dat zij voor het kalenderjaar 2010 een budget toegewezen krijgt van € 1.100.000 en € 170.000 uit de compensatieregeling educatie.

Terreinen waaraan de middelen naar keuze kunnen worden besteed door de mbo-instelling:

- vertalen van het beleid in de didactiek en pedagogiek van de beroepsopleidingen:
  - taal- en rekenontwikkeling in vaklessen en tijdens praktijk;
  - aparte lessen/trainingen/workshops in taal en rekenen;
  - individuele oefening en remediëring;
- diagnostische toetsing van cursisten;
- extra leertijd voor bepaalde groepen;
- nieuwe of aangepaste faciliteiten en onderwijsmateriaal;
- professionalisering van docenten en managers op het gebied van taal en rekenen.

Jaarlijks dient verantwoording te worden afgelegd in het geïntegreerd jaardocument, bestaande uit een financieel verslag, een bestuursverslag en een verslag over de behaalde resultaten. Hierin dient in ieder geval aan de orde te komen:

- de activiteiten die met de middelen zijn ondernomen;
- het bereik ervan in aantallen cursisten en -in geval van deskundigheidsbevordering- personeel;
- de effecten op de taal- en rekenvaardigheden van cursisten.

In het aanvullend advies Een nadere beschouwing, over de drempels met taal en rekenen van oktober 2009 wordt onder andere gesteld dat het curriculum voor taal in het mbo opnieuw vormgegeven moet worden. Mede omdat de infrastructuur voor taalonderwijs in de loop van de afgelopen jaren vrijwel geheel verdwenen is. Er zal in het mbo ruim tijd moeten worden uitgetrokken voor het ontwikkelen van een aanbod aan onderwijs, waarin de noodzaak een basiscompetentie voor taal en rekenen te verwerven in het competentiegerichte beroepsonderwijs wordt geïntegreerd. In mbo-4 is onderscheid binnen 3F in twee specificaties van belang: (1) taal en cultuur en (2) taal en beroep. Het kunnen lezen van een grote variatie aan teksten over tal van onderwerpen uit de (beroeps)opleiding en van maatschappelijke aard is van belang.

2 Taal- en rekenbeleid Nova College

2.1 Taal en rekenen in mbo drieslag

Het Nova College vertaalt de gestelde kaders uit hoofdstuk 1 in een taal- en rekenbeleid, dat bestaat uit de volgende componenten:

1. integratie van taal- en rekenontwikkeling en vakontwikkeling;
2. doorlopende taal- en rekenleerlijnen vmbo-mbo-hbo;
3. drieslag taal- en rekenbeleid.

1. Integratie van taal- en rekenontwikkeling en vakontwikkeling

Bij de uitoefening van het beroep wordt de hele dag taal en rekenen gebruikt, zowel mondeling als schriftelijk. De meeste beroepen vereisen in toenemende mate communicatieve- en rekennaarigheden van de vakman en vakvrouw. De taal- en rekenkundige vaardigheden die nodig zijn om naar behoren het vak uit te kunnen oefenen, vallen logischerwijs samen met de vakkennis en kunnen in de beroepsopleiding tegelijkertijd worden aangeleerd. Docententeams zullen manieren van kennisoverdracht, didactische hulpmiddelen, taken en opdrachten moeten vinden die bijdragen aan die simultane ontwikkeling van taal- en rekenkennis, vakkennis en taal- en rekennaarigheden. Het Nova College draagt er zorg voor dat docenten deze competenties beheersen.

2. Doorlopende taal- en rekenleerlijnen vmbo-mbo-hbo

Docententeams in het vmbo moeten zich afvragen of hun cursisten voldoende aansluiting kunnen vinden bij hun vervolgfase wat betreft het taal- en rekenniveau. Het niveau van de vmbo-eindexamens moet aansluiten op de mbo-instapniveaus. Docententeams van zowel mbo- als vmbo-scholen moeten samen kijken hoe de beide schooltypen op dit punt op elkaar kunnen aansluiten. Dit gaat ook op voor elke afronding van een fase in het mbo. Docenten moeten binnen het mbo het uitstroom en instapniveau van het ene niveau naar het andere niveau in zicht hebben. Dit geldt uiteraard ook voor doorstroming naar het hbo. Er moeten doorgaande lijnen uitgezet worden, niet alleen voor de vakontwikkeling ook voor de taal- en rekenontwikkeling.

3. Drieslag taal- en rekenbeleid

Het inbedden en integreren van taal- en rekenontwikkeling heeft gevolgen voor de organisatie, de taakverdeling in een team, ontwikkeling van het curriculum en uitzetten van de programmalijnen. Integrale taal- en rekenontwikkeling manifesteert zich in een beroepsopleiding altijd op drie terreinen tegelijkertijd.

Slag 1 Taal- en rekenontwikkeling in vaklessen en tijdens bpv

Cursisten ontwikkelen een groot deel van hun taal- en rekenvaardigheid in de vaklessen tijdens de ontwikkeling van vakkennis en tijdens de oefening voor het beroep. Taal- en rekenontwikkeling in vaklessen en tijdens bpv richt zich op de overdracht van algemene en specifieke beroepscompetenties. Binnen deze competenties is Nederlands en rekenen voor een deel geïntegreerd. Zowel taal- en rekendocenten als vakdocenten kunnen beroepsgericht taal- en rekenonderwijs geven. Voor vakdocenten geldt dat zij nadrukkelijk aandacht dienen te besteden aan de ontwikkeling van taal- en rekenvaardigheden van cursisten. Dat betekent dat vakdocenten minimaal beschikken over de didactische competenties die nodig zijn voor taal- en rekenonderwijs:

- het aanleren van (vaktaal)woorden (woordenschatuitbreiding);
- het aanleren van rekenvaardigheden en -bewerkingen;
- het permanent monitoren en effectief corrigeren van de taal die de cursisten gebruiken in uiteenlopende gespreksituaties (taalontwikkende interactie);
- het leren omgaan met talige en rekenkundige vakteksten.

Slag 2 Ondersteunend taal- en rekenonderwijs

Cursisten hebben aparte instructie nodig over taalregels en rekensystematiek. Deze kennis en de beheersing ervan is nodig ter ondersteuning van hun beroepsactiviteiten.

Slag 3 Persoonlijke oefening en remediëring van taal en rekenvaardigheden

Voor cursisten met taal- en/of rekendeficiënties kiest het Nova College voor een gespecialiseerde aanpak gericht op de individuele leerbehoefte van de cursist. Het Nova College heeft verschillende (ICT-)hulpprogramma's tot haar beschikking om deze persoonlijke ondersteuning te kunnen geven. Cursisten die een taal- en/of rekenvoorsprong hebben, krijgen eveneens ondersteuning van taal- en/of rekendocenten en/of taal- en/of rekencoaches in de vorm van verdieping die past bij de individuele leerbehoefte van de cursist. Ook cursisten die willen doorstromen naar een hbo-opleiding kunnen extra specifieke begeleiding krijgen. De vorm kan variëren. Te denken valt aan bijspijkerprogramma's, summercourses, een-op-eenbegeleiding.

Figuur 2 laat zien hoe het reken- en taalbeleid van Nova College er schematisch uitziet.

Figuur 2: Taal- en rekenbeleid Nova College

Missie: Taal en rekenen. Randvoorwaarden van het beroepsonderwijs.
Visie: Werken aan taal en rekenen op alle niveaus.

Model: Taal en rekenen in mbo / Nova Contract

Output

Beheersingsniveau taalcompetenties (referentieniveaus commissie Meijerink) bij uitstroom
Spreek-, luister-, gespreks-, schrijf- en leesvaardigheden

Beheersingsniveau rekencompetenties (referentieniveaus commissie Meijerink) bij uitstroom
Rekenvaardigheden met getallen, verhoudingen, meten en meetkunde en verbanden

2.2 Functie en reikwijdte Nova Implementatieplan taal en rekenen

Het Nova Implementatieplan taal en rekenen gaat in op de vraag hoe het Nova College haar taal- en rekenbeleid concreet vormgeeft, hoe zij de referentieniveaus voor taal en rekenen voor alle kwalificatieniveaus in het mbo invoert en toetst en hoe zij dit implementeert in de organisatie.

Dit plan biedt een gemeenschappelijk kader op taal en rekenen binnen het Nova College en is bedoeld ter versterking van de taal- en rekencomponent binnen de uiteenlopende units en afdelingen. Het taal- en rekenbeleid moet functioneren als het sturend middelpunt voor alle taal- en rekenactiviteiten binnen het Nova College. Om dit mogelijk te maken is het zaak dat alle betrokken partijen dit document kennen, onderschrijven en gebruiken bij het vormgeven van het taal- en rekenonderwijs.

2.3 Concretisering Taal- en rekenbeleid Nova

Het curriculum voor taal en rekenen bestaat uit een algemeen deel en een beroepsgericht deel. Het algemene deel wordt verzorgd door de brede onderwijsvoorziening en het beroepsgerichte deel door de units.

De combinatie van de brede onderwijsvoorziening met de beroepsgerichte units zorgt ervoor dat de programma- en leerlijnen continu doorlopen.

Cursisten die binnenkomen bij het Nova College worden getoetst op hun taal- en rekenniveau. Dit betekent dat de huidige intake en toetsing uitgebreid dient te worden. In principe dienen alle cursisten die vanuit het vmbo binnenstromen het maatschappelijke niveau 2F te hebben, maar dat is in de beginjaren van het nieuwe taal- en rekenonderwijs nog niet gegarandeerd. Samenwerking met de vmbo-scholen is noodzakelijk op het gebied van doorstroom van vmbo naar mbo, waarbij de wens voor de toekomst is om de intake plaats te laten vinden op het vmbo.

Het in het eerste hoofdstuk beschreven kader gecombineerd met het taal- en rekenbeleid van het Nova College uit paragraaf 2.1, heeft ertoe geleid dat het Nova College ervoor kiest om een brede onderwijsvoorziening op te richten. Met het inrichten van de brede onderwijsvoorziening zorgt het Nova College ervoor dat de kaders en het beleid over taal en rekenen wordt geïmplementeerd binnen haar organisatie. Hoofdstuk 3 en 4 gaan verder in op wat de brede onderwijsvoorziening inhoudt, hoe de brede onderwijsvoorziening er uit ziet en wat de betekenis ervan is voor de organisatie en de mensen die er werken.

3 De brede onderwijsvoorziening

3.1 Wat en waarom van de brede onderwijsvoorziening

De brede onderwijsvoorziening is het antwoord van het Nova College op de gestelde kaders en het Nova beleid met betrekking tot taal en rekenen. Het is een voorziening die unitoverstijgend is en voor alle cursisten van het Nova College toegankelijk is al naar gelang hun taal- en/of rekenontwikkeling.

De brede onderwijsvoorziening richt zich enerzijds op een (deel van) de generieke componenten van taal en rekenen en wordt anderzijds ingezet voor de ondersteuning op het beroepsmatige deel (taal- en rekencoaches). Deze voorziening ging 1 januari 2010 van start. Deze periode wordt beschreven als de 'reparatieperiode' waarvoor het ministerie van OCW geormerkte gelden beschikbaar stelt in de vorm van de Regeling intensivering van taal en rekenen in het mbo.

Het doel van de brede onderwijsvoorziening is het stimuleren en realiseren van de taal- en rekenontwikkeling van cursisten in de context van beroep, leren, loopbaan en burgerschap tot minimaal het uitstroomniveau zoals beschreven door de commissie Meijerink via de drieslag taal en rekenen. Dit wordt gedaan door:

1. het ontwikkelen van taal- en rekenvaardigheden in de vaklessen en tijdens de bpv tot het vastgestelde niveau;
2. het ondersteunen van taal- en rekenonderwijs via cursorische leerlijnen om het vastgestelde niveau te behalen;
3. het oefenen en remediëren van taal en rekenvaardigheden via leerlijnen op maat.

Op iedere unilocatie van het Nova College komt een brede onderwijsvoorziening.

3.2 Taken brede onderwijsvoorziening

De brede onderwijsvoorziening heeft de volgende taken:

- het aanbieden van basiskennis en vaardigheden taal en rekenen aan cursisten voor het maatschappelijk deel van het taal- of rekenonderwijs;
- het wegnemen van kennelijke leerproblemen¹⁰ van cursisten zoals het niet geautomatiseerd hebben van de tafels, werkwoordspelling, etc.;
- het verhogen van het taal- en rekenniveau van cursisten die willen doorstromen naar het hbo;
- het aanbieden van extra taal- en cultuurlessen voor cursisten die internationale bpv gaan doen;
- het ondersteunen bij deficiënties¹¹ zoals dyslexie en/of discalculie op het gebied van taal en/of rekenen bij cursisten;
- het ondersteunen van goede cursisten met een taal- en/of rekenvoorsprong;
- het afnemen en organiseren van taal- en reken intaketoetsen van nieuwe cursisten samen met cursistenzaken;
- een platform/expertisecentrum zijn voor taal- en rekendocenten.

Alle andere activiteiten met betrekking tot taal en rekenen liggen binnen de units zelf.

¹⁰ Een kennelijk leerprobleem is het niet geautomatiseerd hebben van primaire talige of rekenzaken.

¹¹ Een deficiëntie is een aangeboren leerstoornis die niet te wijten is aan gebrek aan intelligentie of een tekort aan onderwijs.

4 Organisatie en bemensing van de brede onderwijsvoorziening

4.1 Organogram

De brede onderwijsvoorziening valt onder verantwoording van een directeur en een projectleider. Samen met de unitdirecteuren en opleidingsmanagers heeft deze directeur de verantwoordelijkheid om de brede onderwijsvoorziening in te richten en vorm te geven.

Deze directeur is belast met de volgende taken:

- afleggen van een inhoudelijke en een financiële verantwoording aan het College van Bestuur;
- verzorgen van de communicatie tussen de beroepsunits en de opleidingsmanagers van de brede onderwijsvoorziening middels stuurgroepvergaderingen;
- aansturen van de opleidingsmanagers brede onderwijsvoorziening per regio;
- eindverantwoordelijk voor de uitvoering van de brede onderwijsvoorziening.

De uitvoering en dagelijkse leiding van de brede onderwijsvoorziening valt onder verantwoording van de projectleider van de brede onderwijsvoorziening.

Om de communicatie optimaal te laten verlopen zal er een stuurgroep worden ingesteld. Deze stuurgroep is samengesteld uit directeuren van de beroepsunits en de opleidingsmanager(s) van de brede onderwijsvoorziening onder voorzitterschap van de directeur.

De begeleiding van de cursisten wordt gedaan door vakdocenten en taal- en rekendocenten. In de brede onderwijsvoorziening wordt het onderwijs verzorgd door taal- en rekendocenten en/of door stagiairs die in opleiding zijn. De taal- en rekencoaches worden ingezet binnen de units om de drieslag taal- en rekenbeleid verder vorm te geven. Zij hebben tevens een brugfunctie tussen de units en de brede onderwijsvoorziening.

De unitdirecteuren zijn verantwoordelijk voor een succesvolle schoolloopbaan van cursisten waarbij het behalen van de vereiste referentieniveaus voor taal en rekenen gekoppeld zijn aan het behalen van het diploma.

4.2 Docenten en coaches taal en rekenen in de brede onderwijsvoorziening

De inrichting van de brede onderwijsvoorziening vraagt om competente taal- en rekendocenten en taal- en rekencoaches. De Wet BIO geldt ook in de brede onderwijsvoorziening als uitgangspunt. Het is hierbij van belang dat duidelijk is wat van een taal- en/of rekendocent, een taal- en/of rekencoach en een taal- en/of rekenassessor wordt verwacht.

Er moet bepaald worden wat het huidige deskundigheidsniveau van iedere docent is, welk niveau van iedere docent verwacht wordt en wat er gedaan wordt om van het huidige naar het gewenste niveau te komen. Op basis van erkende competenties van taal- en rekendocenten wordt de deskundigheid vastgesteld. Aan de hand van een competentiemeting voor vakdocenten wordt gekeken wie beschikt over de benodigde deskundigheid en competenties. Voor rekenen moet nog nader onderzocht worden welke toetsing daarvoor in aanmerking kan komen.

4.3 Taal- en rekendocenten

Een taal- of rekendocent beschikt over:

- didactische vaardigheden voor het vakgericht aanbieden van vaardigheden op het gebied van: stellen, spellen, elementaire grammatica, voeren van gesprekken, spreken, luisteren, begrijpend en studerend lezen;
- didactische vaardigheden op het gebied van rekenen (getallen, verhoudingen, meten en meetkunde, verbanden);
- vaardigheden om taal- en/of rekendeficiënties te signaleren, te diagnosticeren en waar mogelijk te remediëren.

Daarnaast vraagt de brede onderwijsvoorziening van taal- en rekendocenten dat docenten:

- kunnen lesgeven in alle deelvaardigheden en daarbij dus uitwisselbaar zijn bij ziekte en verlof van een collega, waardoor de continuïteit is gewaarborgd (vangnetfunctie);
- samen met een collega creatieve en afwisselende werkvormen en didactische differentiatiemogelijkheden kunnen bedenken voor grote groepen mbo-cursisten en cursisten van Nova Contract;
- snel kunnen schakelen en kunnen inspelen op vragen en leerbehoeften van verschillende cursisten;
- cursisten kunnen motiveren om het gewenste eindniveau voor taal en rekenen te bereiken.

4.4 Taal- en rekencoaches

Een taal- of rekencoach beschikt over:

- didactische vaardigheden op het gebied van woordenschatuitbreiding, monitoren en corrigeren van de taal van de cursisten in gesprekssituaties, het leren omgaan met vakteksten (begrijpend en studerend lezen in de zaakvakken);
- didactische vaardigheden op het gebied van rekenen (getallen, verhoudingen, meten en meetkunde, verbanden);
- vaardigheden om taal- en/of rekendeficiënties te signaleren, te diagnosticeren en waar mogelijk te remediëren;
- coachende en adviserende vaardigheden ter ondersteuning van vakdocenten in hun begeleiding van cursisten toe (collegiale consultatie);
- analytische vaardigheden om beroepsgericht lesmateriaal ontwikkeld door vakdocenten, te scannen op taal- en/of rekenkennis en taal- en/of rekenvaardigheden en aanbevelingen te geven ten aanzien van de onderwijsitems en het opleidingscurriculum;
- tactische vaardigheden om beleidslijnen te vertalen naar het gewenste opleidingsniveau;
- sociale vaardigheden om nieuwe collega's van de brede onderwijsvoorziening in te kunnen werken.

4.5 Vakdocenten

Een vakdocent beschikt over:

- competenties die horen bij zijn vakgebied;
- didactische vaardigheden op het gebied van woordenschatuitbreiding, monitoren en corrigeren van taal van cursisten in gespreksituaties, het leren omgaan met vakteksten (begrijpend en studerend lezen in de zaakvakken);
- didactische vaardigheden op het gebied van rekenen (getallen, verhoudingen, meten en meetkunde, verbanden) voor zover van toepassing op hun vakgebied.

4.6 Studieloopbaanbegeleider

De slb'er gaat aan de hand van de resultaten van de intake het gesprek aan met de cursist en maakt nadere afspraken. Hij volgt de cursist en onderneemt actie als er bepaalde veranderingen of problemen optreden. De slb'er krijgt input over de voortgang van een cursist van docenten, via het cursistinformatiesysteem en van de cursist zelf.

5 Brede onderwijsvoorziening

5.1 Afbakening en verantwoordelijkheid brede onderwijsvoorziening

Het Nova College heeft als hoogste prioriteit de cursist op het vereiste eindniveau te brengen. Het Nova College is verantwoordelijk voor het onderhoud van het maatschappelijke taal- en rekenniveau 2F of het verhogen ervan naar 3F (al naar gelang het uitstroomprofiel). Uiteraard blijft het Nova College verantwoordelijk voor het taal- en rekenniveau van haar cursisten voor wat betreft het beroepsgedeelte zoals die beschreven zijn in de kwalificatiedossiers van de diverse opleidingen.

Het gaat hierbij om de deelvaardigheden taal en rekenen zoals beschreven in figuur 3.

Figuur 3: Deelvaardigheden taal en rekenen

Deelvaardigheid	Taal	Rekenen
1	Gesprekken en luisteren	Getallen
2	Lezen	Verhoudingen
3	Schrijven	Metten en Meetkunde
4	Begrippenlijst en taalverzorging	Verbanden

Bij taal en rekenen wordt een onderscheid gemaakt tussen de beroepsmatige vaardigheden en de maatschappelijke vaardigheden van taal en rekenen. Novabreed worden maatschappelijke taal- en rekenlessen ingepland aan cursisten van niveau 1, 2, 3 en 4 opleidingen. Het onderwijs wordt verzorgd door docenten van de units en/of van de brede onderwijsvoorziening. In figuur 4 is het onderwijsplan schematisch weergegeven. De inrichting en uitvoering van de werkzaamheden in de brede onderwijsvoorziening is opgenomen in deel B Het implementatieplan taal en rekenen in het mbo.

Figuur 4: Mogelijkheden doorlopende leerlijnen cursisten Nova

Start-niveau	Gewenst niveau	Actie	Wie	Hoe	Opmerking
< 2F	2F	Extra begeleiding om kennelijke leerproblemen en/of deficiënties weg te werken	Unit en brede onderwijsvoorziening	Afhankelijk van aantal in groep of individueel	Bij een te grote taal- of rekenachterstand naar andere mogelijkheden zoeken
2F	2F	Onderhouden van dit niveau	Unit en brede onderwijsvoorziening	Beroepsgericht en algemeen taal- en rekenonderwijs	Unit bepaalt hoe ze dit onderhoudt, Bureau kwaliteit-zorg zorgt voor de jaarlijkse monitoring
2F	3F	Aanvullende lessen via regulier programma	Unit en brede onderwijsvoorziening	Beroepsgericht en algemeen taal- en rekenonderwijs	Bij mbo-4 en indien gewenst bij aantal mbo-3 opleidingen
2F	3S	Extra taal- en rekenlessen om aan doorstroomeisen te kunnen voldoen	Unit en brede onderwijsvoorziening in samenwerking met hbo	Afhankelijk van aantal in groep of individueel	Mbo-4 opleidingen ¹² voor doorstroom technische opleiding of pabo
> 2F	2F	Extra uitdaging door taal- en/of rekenvoorsprong	Brede onderwijsvoorziening	Afhankelijk van aantal in groep of individueel	Aanvraag door studieloopbaan-begeleider en cursist

¹² In een kwalificatiedossier kunnen hogere taal- en rekenen eisen opgenomen zijn dan door de commissie Meijerink zijn voorgeschreven voor het betreffende opleidingsniveau.

5.2 Taal en rekenen tijdens beroepsgericht onderwijs

Tijdens de vaklessen krijgen cursisten beroepsgericht onderwijs van vakdocenten of instructeurs. Indien voor een bepaald onderdeel uit het curriculum een reken- of taalvaardigheid vereist is, is het aan de vakdocent om hier beroepsgericht taal- of rekenonderwijs te geven. Bij uitbesteding wordt een verzoek ingediend bij de coördinator van de brede onderwijsvoorziening. Deze bepaalt, in overleg met de betreffende docent of coach, hoe de ondersteuning wordt ingezet. De taalcoach ondersteunt, indien noodzakelijk, de vakdocent.

5.3 Toetsing en examinering

Intaketoetsen

De cursisten maken bij inschrijving bij het Nova College een niveaubepalingstoets.

Toetsing

Formatieve toetsing vindt plaats om te meten of de cursist het juiste uitstroom beheerst. Hiervoor kunnen de diagnostische Cito-toetsen ingezet worden die door het ministerie van OCW tijdens de aanloopfase worden aangeboden.

Examinering

De examinering vindt plaats volgens de eisen van de staatssecretaris aan het eind van de opleiding. Cursisten op niveau 4 leggen een door de overheid opgesteld examen af. Alle opleidingen en cursisten doen mee aan de diagnostische en/of pilotexamens taal en rekenen die in opdracht van de overheid worden verstrekt. De examenuitslagen worden opgenomen in het cursisteninformatiesysteem.

De examinering geschiedt volgens Novabreed opgestelde examenrichtlijnen en formats, zowel voor het maatschappelijke deel van taal en rekenen, als voor het beroepsgerichte deel.

Voor het beoordelen en/of aanschaffen van taal- en rekenexamens heeft elke unit een expertiseteam dat deel uitmaakt van de examencommissie.

6 Professionalisering

Het intensiveren van taal en rekenen heeft niet alleen consequenties voor de cursisten, maar ook voor de docenten die het onderwijs verzorgen. De docenten zullen zich, al naar gelang hun kennis en kunde, moeten professionaliseren op het gebied van Nederlands, rekenen en moderne vreemde talen. Het verbeteren van (taal- en reken)onderwijs begint bij het optimaliseren van de professionaliteit van alle docenten conform de cao en de afspraken met de MR.

De eerste stap naar professionalisering is het bevorderen van de deskundigheid. Docenten moeten zich bewust zijn van de omslag die heeft plaatsgevonden voor Nederlands, van het raamwerk naar de referentieniveaus van de commissie Meijerink.

Vervolgens moet voor iedere docent bepaald worden of hij/zij een vakdocent, taal- en/of rekendocent en/of taal- en/of rekencoach wordt in de brede onderwijsvoorziening. Aan de hand van deze informatie wordt door de unit, in samenwerking met de Nova Academie en HRM, een scholingsplan voor taal en rekenen opgesteld op basis van een competentiemeting. De scholingsplannen zijn gekoppeld aan de cyclus functioneren en beoordelen.

Bij het intensiveren van het taal- en rekenonderwijs moet ook specifieke aandacht worden geschonken aan het onderdeel examinering. De instellingen zijn verantwoordelijk voor de inhoud van de summatieve toetsing. Daarom moeten de docenten ook hiervoor opgeleid zijn/worden om de toetsen te kunnen selecteren, afnemen en beoordelen.

De Nova Academie verzorgt onder andere de volgende onderdelen:

- kennismaken met de referentieniveaus van Meijerink taal en rekenen;
- het opleiden tot taal- en rekencoaches;
- het opstellen en het afnemen van een proeve van bekwaamheid;
- het verzorgen van scholing van didactiek en pedagogische activiteiten op het gebied van taal en rekenonderwijs, zoals realistisch en mechanistisch rekenen;
- het opleiden tot assessor.

Afhankelijk van welke rol/positie de docent in dit proces inneemt, vindt een afgestemde scholing plaats. In deel B Het implementatieplan taal en rekenen in het mbo is dit nader uitgewerkt.

7 Verantwoording

7.1 Planning

Het realiseren van het taal- en rekenbeleid gaat in fasen. De planning staat in deel B Het implementatieplan taal en rekenen in het mbo.

7.2 Verantwoording¹³

Het taal- en rekenbeleid dient als basis voor de taal- en rekenuitvoeringsplannen binnen de afzonderlijke units en afdelingen die op hun beurt richting gevend zijn voor de verbeterplannen binnen die units of afdelingen. De units of afdelingen meten de kwaliteit van doorgevoerde verbeteringen af aan de leerresultaten van cursisten.

In deel B Implementatieplan taal en rekenen in het mbo is een apart hoofdstuk opgenomen over de financiering, monitoring en verantwoording.

De monitoring en de verantwoording zullen zich volgens de Plan-Do-Check-Act-cyclus richten op de volgende onderwerpen:

- professionalisering van docenten
- ontwikkeling van cursisten
- inzet verbetertrajecten
- financiën en middelen

¹³ Zie handreiking voor het opstellen van het implementatieplan taal en rekenen die door het Cinop is gemaakt in opdracht van het ministerie OCW

Bronvermelding

- Cinop (2009): Handreiking voor het opstellen van het implementatieplan taal en rekenen, in opdracht van het Steunpunt Taal & Rekenen mbo.
- Cito (2009): Vooronderzoek en vrije afnames van diagnostische toetsen taal en rekenen. Resultaten mbo.
- Cito (2009): Monitor taal en rekenen, Eerste meting: een indicatie van leerprestaties in termen van het referentiekader.
- COLO (2007): Kwalificatiedossiers van de verschillende mbo-opleidingen, Zoetermeer.
- Dalderop, K., Liemberg, E. en Teunisse, F. (2003): Raamwerk NT2. De Bilt: BVE Raad.
- Driessen M. e.a. (2004): Referentiedocument Talen in de Competentieprofielen. Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen, commissie Meijerink (2008): Over de drempels met taal en rekenen. Gemeenschappelijk Procesmanagement Competentiegericht
- Beroepsonderwijs (2007): Loopbaan en Burgerschap, Ede.
- Herweijer L. (2008): Gestruikelde voor de start, de school verlaten zonder startkwalificatie, Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.
- ICO Taal & Rekenen (2009): Starten met ICO Taal & Rekenen.
- ITTA (2009): Drieslag taal, praktijkboek taalbeleid Nederlands in het mbo.
- MBO 2010 (2007): Leren, Loopbaan en Burgerschap.
- MBO 2010 (2008): Toekomst Examinering Talen en Reken/wiskunde in het mbo, Advies van Procesmanagement MBO 2010, 01-2008.
- MBO 2010 (2008): Raamwerk Rekenen en Wiskunde, referentiedocument voor rekenen-wiskunde in het mbo.
- MBO Raad (2009): Brief aan Tweede Kamer, leden vaste Kamercommissie OCW, 23-11-2009.
- Ministerie OCW (2005): Eindtermen vmbo 2006-2007, Den Haag.
- Ministerie OCW (2006): Aanvalsplan Laaggeletterdheid, van A tot Z betrokken, 2006-2010. Den Haag.
- Ministerie OCW (2007): Raamwerk Nederlands, Nederlands in (v)mbo-opleiding, beroep en Maatschappij, Den Bosch.
- Ministerie OCW (2009): Brief Taal Centraal, 15-09-2009.
- Ministerie OCW (2009): Uitvoeringsplan taal en rekenen mbo.
- Ministerie OCW (2009): Een nadere beschouwing, Over de drempels met taal en rekenen.
- Ministerie OCW (2009): Brief Centrale examinering taal en rekenen mbo, 8-12-2009.
- Ministerie OCW (2009): Brief Implementatie referentieniveaus taal en rekenen mbo, 29-01-2010.
- Nederlandse Taalunie (2006): Dertien doelen in een dozijn, een referentiekader voor taalcompetenties van leraren in Nederland en Vlaanderen, Den Haag.
- Nova College (2008): Strategisch beleidsplan 2008-2011, de koers van het Nova College.
- Roc's (diverse) (2007): Uitgewerkte taalcompetentieprofielen voor het mbo: www.taalinmbo.nl.
- Staatscourant (2009): Regeling van de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van 26-10-2009, nr. BVE/161166, houdende regels voor het verstrekken van een aanvullende bekostiging ten behoeve van de intensivering van het taal- en rekenonderwijs in het mbo (Regeling intensivering Nederlands taal en rekenen mbo), 09-11-2009.
- Steunpunt Taal&Rekenen (2009): Servicedocument Hoofdlijnen brief voortgang taal en rekenen 7 oktober 2009, 11-10-2009

- Steunpunt Taal&Rekenen (2009):** Servicedocument Diagnostische toetsen Cito: betekenis voor mbo- instellingen, 13-11-2009
- Steunpunt Taal&Rekenen (2009):** Servicedocument Hoofdlijnen brief Centrale examinering taal en rekenen mbo 9 december 2009, 10-12-2009.
- Steunpunt Taal&Rekenen (2009):** Servicedocument Hoofdlijnen brief Implementatie referentieniveaus taal en rekenen mbo 29 januari 2010, 01-02-2010.
- Steunpunt Taal&Rekenen (2009):** Servicedocument Op weg naar 2010 Richting en ruimte voor TAAL en REKENEN in het mbo, 02-2010.
- Steunpunt Taal&Rekenen (2009):** Servicedocument Cohortenschema over het invoerings- en examineringstraject van de referentieniveaus in het mbo, versie 1, 02-2010.
- Winsemius P. e.a. (2007):** Niemand houdt van ze (WRR).
- Winsemius P. e.a. (2009):** Vertrouwen in de school. Over de uitval van de overbelaste jongeren. WRR- rapport nr. 83.